

कौशल्य वर्तन सुधारण्यासाठी तंत्र

दिव्यांग बालकांमध्ये असलेली क्षमता किंवा कौशल्य सहसा सामान्य आणि विशिष्ट कौशल्यांमध्ये विभागले जाऊ शकते. बहुतेक दिव्यांग बालकांच्या कौशल्य वर्तनात कमतरता दिसून येते. याचा अर्थ असा की, ते आपल्या वयाच्या सामान्य मुलांच्या तुलनेत सहजपणे काही कामे करू शकत नाहीत.

विविध कौशल्य क्षेत्रे जसे

- दैनंदिन जीवनातील क्रियाकलाप (एडीएल) : खाणे, शौचालय, ब्रशिंग, आंघोळ, ड्रेसिंग, ग्रुमिंग इत्यादी
- मोटर कौशल्य : धावणे, सोडणे, उडी
- भाषा कौशल्य : संभाषण आणि व्यक्त करणारी भाषा
- शालेय कौशल्य : वाचने, स्वतःची नावे वाचने, पत्ता लिहितात आणि स्वतःची नावे लिहितात
- संख्या ज्ञान आणि वेळ : गणना, संख्या, नाव, दिवस आणि तारीख
- दैनंदिन घरगुती आणि सामाजिक कौशल्य : धुणे, भांडी, सुकणे, कपडे, अभिवादन.

योग्य वर्तन सुधारण्याचे तंत्र :

1. आकार देणे
2. सूचना देणे
  - शारीरिक
  - मौखिक
  - संकेत
3. साखळी बद्धता
  - पुढून मागे
  - मागून पुढे
4. मॉडेलिंग
5. लोप पावने

1. आकार देणे

प्रत्येक लक्ष्य वर्तनासाठी टप्प्याटप्प्याने देण्यात आलेली बक्षिसे

2. सूचना देणे

शारीरिक सूचना

मौखिक सूचना

हाव-भावांद्वारे सूचना

3. साखळी पद्धत :

साखळी पद्धत ही वर्तनाचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी आवश्यक पावले उचलण्याची क्रमवारी आहे. साखळी पद्धतितील पायऱ्या कार्य विश्लेषणाद्वारे वर्गीकरण केले पाहिजे.

एखाद्या बालकाला पॅट घालायला शिकवायचे असल्यास, खालील क्रमाणे साखळी पद्धतीने शिकवावे :

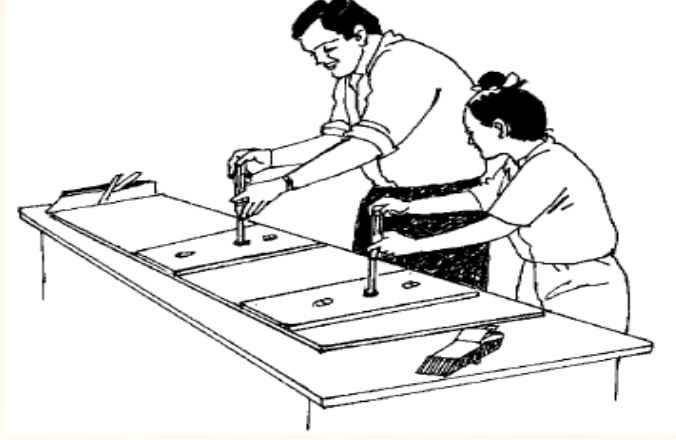
- १ दोन्ही हातांनी पॅट धरा
- १+२ दोन्ही हातांनी पॅट धरून , दोन्ही पाय एकामागून एक पॅटमध्ये टाका.
- १+२+३ दोन्ही हातात पॅट धरून दोन्ही पाय एकामागून एक पॅटमध्ये टाका आणि पॅट गुडघ्या पासून ओढा.
- १+२+३+४ दोन्ही हातांनी पॅट धरून दोन्ही पाय एका-मागून एक पॅटमध्ये टाका आणि पॅट गुडघ्यापासून नितम्बा पर्यंत ओढा.
- १+२+३+४+५ दोन्ही हातांनी पॅट धरून दोन्ही पाय एका मागून एक पॅट मध्ये टाका आणि पॅट गुडघ्यापासून नितंबापासून कमरेपर्यंत ओढा.

जेव्हा शेवटची पायरी प्रथम शिकवली जाते आणि पहिली पायरी शेवटची शिकवली जाते, तेव्हा त्याला मागाससाखळी असे म्हणतात. पुढची पायरी पुढे गेल्यावर पहिली पायरी शिकवली जाते.

- नितंबापासून कंबरेपर्यंत पॅट वर ओढा.
- गुडघ्यापासून नितंब आणि मग कंबरेपर्यंत पॅट वर ओढा.
- पॅट गुडघ्यापर्यंत, नंतर नितंबावर आणि नंतर कंबरेपर्यंत ओढतो.
- एक पाय गुडघ्यापर्यंत ओढतो, मग नितंब आणि नंतर कंबरेपर्यंत ठेवतो
- दोन्ही पायांना गुडघ्यापर्यंत ओढतात, मग नितंब आणि कमरेपर्यंत
- दोन्ही हातांनी पॅट धरून पाय गुडघ्यापर्यंत ओढतात, मग नितंब आणि कंबरेपर्यंत.

विशिष्ट वर्तणूक शिकवताना शिक्षकाकडून सक्रिय किंवा स्वतंत्र कामगिरी साठी शिक्षकांकडून सक्रिय मदत कमी करणे ही प्रक्रिया हळूहळू कमी होते.

4. प्रात्यक्षिकाने शिकवणे

5. सामान्यीकरण

एका परिस्थितीत ज्या पद्धतीने वर्तन शिकलेल्या व्यक्तीला दुसऱ्या एका परिस्थितीत स्थानांतरित केले जाते त्याला सामान्यीकरण असे म्हणतात.

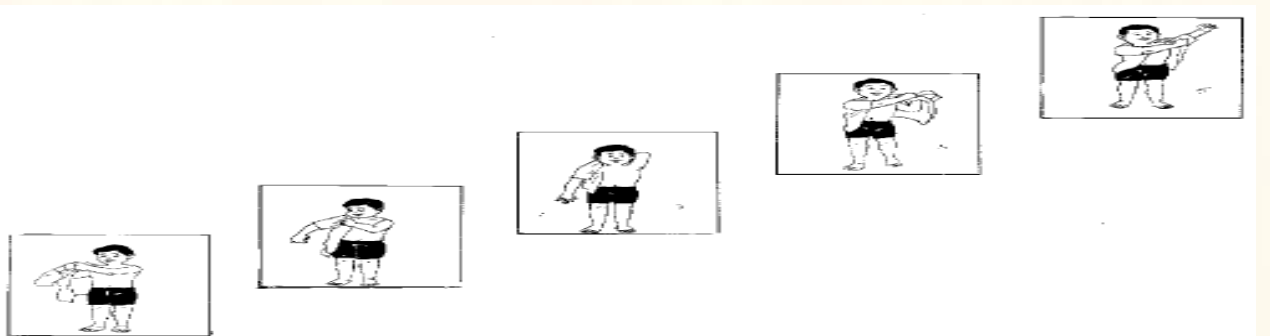
6. वर्तन करार

मुलांचे वर्तन बदलण्याचे आणखी एक तंत्र म्हणजे, बक्षीस मिळवण्यासाठी ते विशिष्ट पद्धतीने वर्तन करतील अशा प्रकारे वर्तन करार करून.

वर्तन करार फक्त त्या मानसिकदृष्ट्या अपंग मुलांशीच वापरले जातात, ज्यांना 'जर-तेव्हा' नातेसंबंध किंवा त्यांच्या वर्तनाशी संबंधित परिणाम समजू शकतात.

6. कार्य विश्लेषण

लहान एककांमध्ये काम कमी करणे

कार्य विश्लेषणात टप्पे

कार्य विकसित करण्यासाठी वरीलप्रमाणे पाय-या वापरल्या जाणार आहेत

कोणत्याही वर्तन उद्दिष्टाचे विश्लेषण :

- चरण 1 : लक्ष्य वर्तन किंवा वर्तन उद्दिष्ट ओळखा
- चरण 2 : वर्तन उद्दिष्टाचे जास्तीत जास्त लहान पाय-यांमधे मोडून काढा।
- चरण 3 : कार्य विश्लेषणात प्रत्येक पायरीचे ब्रेकअप ठेवण्याचा प्रयत्न करा, लहान मुलाकडून अल्प वेळेत प्राप्त होण्याइतके साधे आणि लहान.
- चरण 4 : कार्य विश्लेषणात ओळखलेल्या पायऱ्यांव्यवस्था करा, क्रमक्रम असा की, साध्या पाय-या आधी ठेवल्या जातात मग, अधिक कठीण.
- पायरी 5 : मुलाचे निरीक्षण करा किंवा त्यावरील विविध पावले उचला. कार्य विश्लेषण आणि तो कोणत्या पायरीवर काम करू शकतो याचा शोध

निर्देशित कार्य. मग, त्या पासून मुलाला शिकवायला सुरुवात करा पाऊल पुढे करा आणि त्याला उर्वरित प्रशिक्षण देण्यासाठी पुढे जा, तो संपूर्ण लक्ष्यापर्यंत पोहोचेपर्यंत पाऊल टाकतो.

श्रीमती अपर्णा भालेराव, विभाग प्रमुख तथा सहा.प्राध्यापक
(संपर्क क्र.: मोब. क्र. : 88881 25826, कार्यालयीन क्र.: 0712-2445439)